

Julian Kałowski

Skutki kasaty z 1864 r. dla zakonu marianów

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 20/3-4, 131-140

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JULIAN KAŁOWSKI MIC

SKUTKI KASATY Z 1864 R. DLA ZAKONU MARIANÓW

Treść: Wstęp. — 1. Kasata zakonu marianów. 2. — Działalność biskupa Ireneusza Pomian Łubińskiego dotycząca marianów w Mariampolu. — Zakończenie. — Summarium.

Wstęp

Zakon marianów założył Czcigodny Sługa Boży Ojciec Stanisław Papczyński w 1773 r. Zakon ten rozwijał się powoli. Już jednak za życia Założyciela posiadał trzy domy zakonne, a mianowicie; w Puszczy Korabiewskiej, Górze Kalwarii oraz w Goźlinie. W XVIII wieku, a zwłaszcza w drugiej jego połowie zaznacza się szybki rozwój zakonu. W 1779 r. marianie nabyli w Rzymie od cystersów klasztor i kościół św. Wita i Modesta. Tam też przez pewien czas przebywał prokurator generalny zakonu. W XVIII wieku dzięki staraniom i wysiłkom o. Kazimierza Wyszynskiego, jednego z najwybitniejszych członków zakonu, powstał klasztor w Balsamao w Portugalii. Uległ on kasacie w 1834 r. razem z innymi domami mariańskimi. Do największego rozkwitu doszedł zakon marianów za rządów generała o. Rajmunda Nowickiego (+1806). Zakon liczył wówczas 144 członków i 12 klasztorów. Już jednak w XIX wieku liczba członków zakonu zaczęła się zmniejszać. Złożyły się na to różne przyczyny, głównie zaś ówczesne warunki społeczne i polityczne oraz kasaty i prześladowanie zakonów.

Najtragiczniejszym dla zakonu marianów był rok 1864. W tym bowiem roku doszło w Królestwie Polskim do całkowitej kasaty zakonów. W niniejszym artykule omówione zostaną skutki kasaty z 1864 r. dla marianów oraz działalność biskupa Ireneusza Pomian Łubińskiego dotycząca marianów w Mariampolu. Pominięto omówienie głównych wytycznych ukazu carskiego z 1864 r. odnoszącego się do kasaty zakonów, gdyż zagadnienie to zostało krótko scharakteryzowane w kwartalniku *Prawo Kanoniczne* 20 (1977), nr 1—2, s. 137—140.

1. Kasata zakonu marianów

Zakon marianów posiadał wszystkie swoje placówki na terenie zaboru rosyjskiego, a więc na terenie objętym kasatą¹, wniosek

¹ Por. Archiwum Diecezji Lubelskiej, Rep. 60. IX. 33; *Kasata klaszto-*

stąd oczywisty, że cały zakon uległ kasacie i tym samym skazany został na wymarcie. Marionom pozostawiono tylko jeden klasztor tzw. etatowy w Mariampolu². Oprócz niego istniał też przez pewien czas klasztor marianów w Mirosławiu³.

Marianów ze wszystkich domów zakonnych zwieziono do wspomnianego klasztoru etatowego w Mariampolu⁴. Tylko niewielu ojców pozostawiono w skasowanych klasztorach, głównie dla obsługi kościołów przy nich istniejących⁵. Do klasztoru w Mariampolu przywieziono także generała zakonu o. Romana Wilczyńskiego, który poprzednio przebywał w Skórcu na terenie diecezji podlaskiej⁶.

W związku z umieszczeniem w klasztorze mariampolskim zbyt wielu zakonników powstały tam bardzo trudne warunki. Niektórzy zakonnicy byli zmuszeni mieszkać po dwóch w małych pokojach. Jedni z księży przywiezionych z różnych domów zakonnych czuli się do niczego nie potrzebni z powodu niezajomości języka litewskiego⁷. Inni natomiast, chcąc uniknąć przymusowej beczynności,

rów mariańskich w 1864 r.; Sydry S. M., *Czcigodny Sługa Boży o. Stanisław od Jezusa i Maryi Papczyński i Jego dzieło w świetle dokumentów*, Warszawa 1937 s. 284; Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1909*, Stockbridge, Mass., 1962 s. 5 n.

² *Dziennik Praw*, t. 63, § 2, pkt. 10 (s. 17).

³ Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1900*, dz. cyt., s. 33.

⁴ Tamże, s. 31—33.

⁵ Por. Tamże.

⁶ Archiwum Kurii Diecezjalnej Siedleckiej czyli Podlaskiej (cyt. dalej: Arch DSP) nr 432, k 19, *Akta dotyczące zakonników*: Lista imienna osób obojej płci w diecezji podlaskiej od dnia 1 stycznia 1864 do dnia 1 lipca tr.; Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1909*, dz. cyt., s. 32.

⁷ Arch DSP, nr 432, k. 38: *List o. Wilczyńskiego do biskupa diecezji podlaskiej, 12. XII. 1864*: „Smutny wypadek kasacyi Zakonów, oraz zabrania nam wszystkich Klasztorów w Prowincyach mówiących językiem polskim, a wywiezienie mię razem z wszystkimi podwładnymi mi zakonnikami do Maryampola w prowincję Litewską, gdzie pomimo ścisłu w szczupłym Klasztorze, nieposiadając litewskiego języka, staliśmy się wszyscy nieużytecznymi w winnicy Chrystusa, skłania mię abym do stóp Waszej Excellencyi Dostojny Pasterzu zaniósł najpokorniejszą prośbę i zażądał przywrócenia nas w Deciezyą Waszą. Wasza Excellencya jesteście przeświadczony o pożyteczności naszego Zakonu, usługa bowiem religijna na każde skinienie Waszej Excellencyi przez nas sumiennie spełniana, zalecać nas powinna sercu Waszemu. Tak tedy Excellencya spodziewam się, iż nieodrzucisz słów moich biagalnych i wszystkich nas ubogich Zakonników Maryi. Skurzec nam Excellencyo przede wszystkim potrzebny, abyśmy z wszystkich naszych skasowanych Klasztorów pod Waszą opiekę zgromadzić się mogli, — bo Goźlin trochę zaszczipy. Ale jeśli byś Excellencya ani pierwszego, ani drugiego dla nas wyprosić nie mógł, to chętnie byśmy i na innym przystali, naprzykład Leśną gdybyśmy z łaski Waszej Excellencyi mieć mogli. W Waszej Excellencyi całą moją nadzieję pokładam w podtrzymaniu Zakonu, który niema dziś i nie będzie miał gdzie głowy skłonić, gdy z własnej ziemi która oglądała początki jego, i była mu za kolebkę wparty zostanie. A jeśli Jaśnie Wielmożny Pasterzu niebędziesz nas mógł skupić, i pod życie klasztorne podciągnąć, to przynajmniej Racz nas przyjąć w Dyeciezyą swoją,

pisali do biskupów listy, w których prosili o skierowanie do pracy duszpasterskiej na terenie diecezji⁸.

Wielu marianów po znalezieniu życzliwych sobie biskupów i uzyskaniu możliwości zaangażowania się do pracy duszpasterskiej

i każdemu z nas zleając wedle Swej woli zatrudnienia kapłańskie. Daj nam przytułek nieszczęśliwym kapłanom"; *List Kurii Diecezjalnej Podlaskiej do o. Wilczyńskiego*, 23. XII. 1864, k. 30; *List o Wilczyńskiego do biskupa diecezji podlaskiej*, 10. IX. 1865, k. 442: „Wiadomo Waszej Excełlencyi iż w dniu 27^m Listopada roku zeszłego zostaliśmy przewiezieni w Prowincję Litewską w której nie posiadamy języka, tem samem niemożemy być użytecznymi w spełnianiu obowiązku naszego stanu, jakie każdy Kapłan na siebie dobrowolnie przyjął. Ja takowe spełnieniem ostatnio przy Kościele Parafialnym w Maciejowicach przez lat trzy, oraz przy Kaplicy w tejże Parafii istniejącej u Jaśnie Wielmożnych Hrabów Zamoyskich (...), a poprzednio w innych Parafiach opiece i troskliwości Waszej Excełlencyi powierzonych pracując ciągle od wyświęcenia mego od roku 1852. Taki więc stan rzeczy a zarazem i niedoli mojej obecnej ośmiela mnie zanieść do podnóżka Waszej Excełlencyi najpokorniejszą prozbę o przyjęcie mnie do Dyecyezyi swojej z nadesłaniem do któregokolwiek z Kościołów Aplikaty, jak Wasza Excełlencya z innymi Kapłanami postąpić raczyła (...) Po takowem sumiennem przedstawieniu rzeczy ufam, że mnie jedynie Wasza Excełlencya w obecnym nieszczęściu i położeniu wesprzeć i łaskawą swoją opieką otoczyć raczy”.

⁸ Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Marianów w Warszawie (cyt. dalej: Arch PPM), A 7/1. *Akta klasztoru etatowego w Maryampolu X. X. Maryanów: List wizytatora klasztorów diecezji sejneńskiej do biskupa sejneńskiego*, 4. XI. 1867, (odpis ręczny sporządzony przez ks. J. Totoraitisa, dnia 14. VIII. 1929): „Przy wizycie kanonicznej klasztoru etatowego X.X. Maryanów w Maryampolu, w d. 28 września r.b. odbytej objawione mi były żądania tamecznych zakonników tak poszczególne, jak i zbiorowo tej treści a) że Klasztor Maryampolski wielkiego rozmiaru, pomnożony liczbą zakonników z innych Klasztorów Królestwa przewiezionych niedaje im właściwej dogodności tak pod względem rozlokowania jak i samego zdrowia, gdy w dość szczupłych celach po dwóch w niektórych mieścić się są zmuszeni — następnie; b) że z powodu nierównego działu ich zatrudnień, przy spełnianiu ich posług religijnych jakich miejscowość tameczna przy znakomicie ludnej parafii wymaga, doznają niedogodności wzajemnych, bo zakonnicy z innych Klasztorów przybyli, niemając znajomości języka litewskiego, nie tylko są bezczynni, tem samem nieodpowiadający przepisom swej reguły, która jest, nieść pomoc zarządzającym parafiami, ale nadto niemałego uszczerbku w funduszach na ich utrzymanie przy naderpodniesionych dziś cenach wiktuałów, stają się przyczyną.

Z tych przeto powodów XX^{za} zakonnicy jako oto:

1. Roman Wilczyński
2. Kazimierz Żukowski
3. Wincenty Wójtowicz
4. Bernard Plelesiński
5. Franciszek Goclawski
6. Stanisław Jabłonowski

uznawszy się za niepożytecznych wrzeczonym Klasztorze, a pragnący jak należy wypełniać swą regułę, dopuszczali się o wyjednanie im pozwolenia na uplacowanie przy parafiach nielitewskich, dla miesienia pomocy Rządowi Kościołów parafialnych. Pościsłem zbadaniu i rozpo-

w diecezji poczęło opuszczać mury klasztorne⁹. Czynili to nie tylko marianie, ale również i inni zakonnicy¹⁰. Mnożyły się prośby skierowane do Stolicy Apostolskiej o sekularyzację wieczystą¹¹. Biskupi zaś z powodu braku księży diecezjalnych chętnie przyjmowali zakonników oraz popierali ich prośby o tego rodzaju sekularyzację¹².

Należy również zaznaczyć, że w świetle dokumentów znajdujących się w Archiwum Watykańskim nie ulega wątpliwości, iż niektórzy biskupi przyjmowali zakonników do diecezji nawet bez uprzedniego odnośnienia się do Stolicy Apostolskiej¹³.

Wskutek przejścia niektórych ojców do pracy w duszpasterstwie parafialnym klasztor mariampolski zaczął pustoszeć i w 1892 r. pozostało w nim tylko trzech pełnoprawnych członków zakonu marianów¹⁴. Postanowili oni po śmierci o. Jerzego Czesnasa¹⁵, który przez dwadzieścia siedem lat sprawował urząd przełożonego domowego i jednocześnie generała — gdyż klasztor w Mariampolu był jedynym klasztorem marianów¹⁶ — wybrać sobie nowego przełożonego¹⁷.

znaniu powołanych⁹ żądań całego Zgromadzenia X.X. Maryanów Maryampolskich, które jako słuszne i sprawiedliwe na uwzględnienie zasługują — považam się przedłożyć ten przedmiot Waszej Excellencyi, a razem najusilniej prosić, iżby wzięty pod światłą rozagę władz, mógł na korzyść powyżej wyrażonych Zakonników pożądaný skutek otrzymać⁹; Por. *Wizytator Klasztorów w diecezji sejneńskiej do Zarządzającego Sprawami Wyznań w Królestwie Polskim, Listopad 1867* (odpis ręczny sporządzony przez ks. J. Totoraitisa).

⁹ *Clerus dioecesis Sejnensis seu Augustoviensis pro anno Domini 1876*, s. 34; 1877, s. 35; 1878, s. 31; 1879, s. 31; 1881, s. 42; 1882, s. 52; 1884, s. 53; 1885, s. 39; 1888, s. 37; 1904, s. 37; 1909, s. 56.

¹⁰ Archivio Segreto Vaticano, Congregazione dei Vecovi e Regolari, *Sezione Vescovi* (cyt. dalej: Sez. Vesc.), od r. 1865—1909; *Sezione Regolari* (cyt. dalej: Sez. Reg.), od r. 1865—1909; *Regestra Regularium* (cyt. dalej: Reg. Reg.) od r. 1865—1909; *Regestra Episcoporum* (cyt. dalej: Reg. Ep.) od r. 1865—1909.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże (chodzi o arch. warszawską i diec. sejneńską).

¹⁴ Archivum Generale Marianorum Romae (cyt. dalej: Arch GM), *Historia Congregationis. Wypis z Akta Klasztoru etatowego w Mariampolu XX Maryanów. Litt. X⁵-o N=4: Petitio ut eppus electiones sac. Sękowski Vinc. ad munus Praepositi Congregationis Marianorum confirmet*, 22. XI. 1892.

¹⁵ *Album mortuorum* (Marianorum), Romae 1961, s. 56; „15. XI. 1892. Obiit in Domino (...) Pater Praepositus Generalis Georgius Czesnas (...) post peracta studia academica Varsaviae per aliquot annos munere lectoris Philosophiae et. S. Theologiae Mariampoli functus est (...) Ab anno 1865 in Praepositum Generalem electus laudabiliter hoc munus ad mortem exercuit”.

¹⁶ Arch GM, *Documenta historica* (Congregationis) generalia (cyt. dalej: Doc. Hist. Gen.): *Decretum reformationis ad mentem decreti imperialis*, 9. II. 1865: „Cum ad praesens unicus sit iste Conventus Ma-

Rzeczywiście dnia 22. XI. 1892 r. ks. Kazimierz Postynn timer, ks. Maciej Gillis i ks. Wincenty Sękowski dokonali wyboru nowego przełożonego klasztoru i jednocześnie zakonu. Przełożonym tym został ks. Wincenty Sękowski¹⁸.

Dnia 22. XI. 1892 r. wspomniani wyborcy wystosowali prośbę do biskupa Piotra Wierzbowskiego ordynariusza diecezji sejneńskiej, by potwierdził wybór o. Sękowskiego i przedstawił jego kandydaturę władzy świeckiej¹⁹.

Oto ich słowa: „Dnia 11 t.m. i r. umarł nasz Przełożony, ks. Jerzy Czesnas, a tem samym pozostawił nas bez najistotniejszego warunku do życia w Zgromadzeniu, jakkolwiek tak szczupłym, jak jest obecnie. Mając nadzieję w Bogu i w Opiece Najświętszej Maryi Panny, tudzież licząc na pomoc Waszej Excellencyj, czynimy ostatecznie wysilenie, to jest co możemy, aby tylko uchronić od upadku ten jedyny klasztor naszego Zgromadzenia pod tytułem Niepokalanego Najświętszej Maryi Panny Poczęcia. W tym celu, w myśl naszych praw Zakonnych, wybraliśmy sobie na Przełożonego w osobie Księdza Wincentego Sękowskiego ze Zgromadzenia naszego, który tylko dla dobra ogółu zgodził się na ten wybór, prosimy najpokorniej Jego Excellencyj o zaakceptowanie i przedstawienie do Władzy Rządowej, aby mógł prawnie i swobodnie zarządzać tak Klasztorem jako też i Parafią Maryampolską. Przesyłając niniejszą prośbę do Jaśnie Wielmożnego Pasterza poczytujemy sobie za święty obowiązek wynurzyć naszą wdzięczność, a ścieląc się do stóp Jego, pozostajemy do zgonni słudzy”²⁰.

Władze świeckie uwzględniły prośbę Kurii Diecezjalnej w Sejmach i zatwierdziły o. Sękowskiego na urząd przełożonego domu zakonnego w Mariampolu i generała zakonu²¹. W 1908 r. w klasztorze mariampolskim pozostał tylko sam o. Sękowski²².

2. Działalność biskupa Łubieńskiego dotycząca zakonu marianów

Biskup Ireneusz Pomian Łubieński ordynariusz diecezji sejneńsko-augustowskiej, nie czekając odpowiedzi papieskiej na wysłany

*ryampolensis in statu positus habens sibi promissam durationem perpetuam, aliis quippe vi Decreti Imperialis de die 27 Octobris 8 Novembris anni proxime elapsi, clausis, omnes fere Patres huius Congregationis huc translati sunt et conservatio salusque Congregationis ut plurimum ab ipso pendeat*¹⁷.

¹⁷ Arch GM, *Historia Congregationis, Akta klasztoru mariampolskiego*.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Sydry S. M., dz. cyt., s. 284; Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1909*, dz. cyt., s. 48; Totoraitis J., *Marianie na Suwalszczyźnie*, Stockbridge, Mass 1966, s. 43—44.

²² *Album mortuorum*, dz. cyt., s. 25—26.

list i opierając się jedynie na dekrete soboru trydenckiego²³ zaczął realizować wytyczne najwyższego ukazu. Ogłosił się delegatem Stolicy Apostolskiej i przejął władzę nad zakonami znajdującymi się na terenie jego diecezji²⁴. O fakcie tym zawiadomił Ojca św. Piusa IX²⁵. W liście skierowanym do papieża usprawiedliwiał się z zajętej przez siebie postawy²⁶.

W liście do swej kuzynki Ireny Bodenham biskup Łubiński tak opisuje podjętą przez siebie decyzję: „(...) Chociaż wszyscyśmy pisali do Ojca świętego, nie wiedząc zresztą czy i kiedy nadejdzie odpowiedź na list, wysłany drogą mniej pewną, jednakże po narażeniu się z przełożonymi klasztorów i ze światłymi kapłanami, nie wahałem się, wobec konieczności natychmiast przystąpić do wykonania prawa przysługującego mi na mocy uchwał Soboru Trydenckiego wedle sesji XXV, roz. VIII. De Regularibus. Jako delegat Stolicy Apostolskiej przystąpiłem do wizytacji klasztorów swej diecezji. Wiem, iż wielu będzie mi to miało za złe, zwłaszcza ci, którzy twierdzą iż biskupi nie mają innych obowiązków ponad ustawiczne protestowanie przeciw rządowi, i tak dalece, iż jeśliby zostało wydane rozporządzenie nakazujące codzienne spożywanie obiadu, to wedle ich zdania naszym obowiązkiem byłoby raczej umrzeć z głodu; lecz co ważniejsze, lękam się, by moje postępowanie nie zostało z góry surowo osądzone, pod wpływem niecisłych i stronnicych raportów, tj. przedtem jeszcze niż ja sam wyjaśnię w sposób wystarczający. Jest to jedno z największych moich cierpień, a być może nawet największe lecz trzeba je również ofiarować Panu”²⁷.

Biskup Łubiński po wspomnianym przejściu władzy nad zakonami znajdującymi się w jego diecezji przeprowadził wizytację klasztoru franciszkanów w Smolanach, dokonał tam zmiany przełożonego, zatwierdził jego zastępcę oraz wyznaczył prokuratora²⁸.

²³ Conc. Trid. Sess XXV, de Regularibus, c. 8; Archivum Sacrae Congregationis pro Clericis (cyt. dalej: Arch CC): *Relationes Episcoporum de Seyna vel Augustów*, 8. I. 1868; *Evêque Constant Irénée Lubieński a sa Cousine*, 23 fevr. 1866, W: *Sacrum Poloniae Millenium* t. 12, Rzym 1966, s. 285—288; Boudou A., *Stolica Apostolska a Rosja, stosunki dyplomatyczne między nimi w XIX stuleciu*, t. II, Kraków 1930, s. 303.

²⁴ Arch CC: *Relationes Episcoporum de Seyna vel Augustów*, 8. II. 1865; *Evêque Constant Irénée Lubieński à sa Cousine*, 23 fevr. 1866, W: *Sacrum Poloniae Millenium*, dz. cyt., s. 285—288; A. Boudou, dz. cyt., s. 303; (Łubiński R.), *Konstanty-Ireneusz Pomian hrabia Lubieński biskup Sejneński*, Kraków 1898, s. 260—265; Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1909*, dz. cyt., s. 25—27.

²⁵ Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1909*, dz. cyt., s. 25—27.

²⁶ Tamże.

²⁷ Boudou A., dz. cyt., s. 303; Por. *Evêque Constant Irénée à sa Cousine*, 8 fevr. 1866, W: *Sacrum Poloniae Millenium*, dz. cyt. s. 285—288; Arch CC: *Relationes Episcoporum, de Seyna vel Augustów*, 6. II. 1868.

²⁸ Totoraitis J., *Zakon Marianów 1864—1909*, dz. cyt., s. 29.

W wyjątkowej sytuacji znalazł się klasztor marianów w Mariampolu, gdyż przewieziono do niego generała zakonu marianów o. Romana Wilczyńskiego. Marianie więc nie byli pozbawieni najwyższej władzy zakonnej.

Biskup Łubieński nie zważając na ten fakt już w pierwszych dniach lutego 1865 r. przybył do Mariampola wraz z księdzem Janem Prusalaitysem, księdzem Jerzym Katyllem i księdzem Andrzejem Maro i w myśl najwyższego ukazu zaczął przeprowadzać reformę w klasztorze²⁹. Do zwiezionych tam marianów powiedział, że ponieważ na podstawie najwyższego ukazu władza wyższych przełożonych zakonnych została zniesiona, a zakony poddano pod opiekę biskupów, w oparciu o dekret soboru trydenckiego sess. XXV c. 8 de Regularibus, przejmuje na siebie obowiązki delegata Stolicy Apostolskiej nad zakonem marianów³⁰, zabraniając jednocześnie pod karą ekskomuniki wnosić apelacji od wszelkich swoich zarządzeń³¹.

W cztery dni później, tj. 7. II. 1865 r., biskup Łubieński wystosował pismo do generała o. Wilczyńskiego i powołując się na władzę delegata Stolicy Apostolskiej, polecił mu stawić się dnia 9. II. 1865 r. o godzinie dziewiątej razem z innymi członkami uprawnionymi do udziału w kapitule i zrzec się urzędu generała³².

Pismo podobnej treści biskup skierował również do przełożonego domu mariampolskiego o. Jerzego Naruszewicza, którego także zobowiązał do zrzeczenia się przełożenstwa³³.

W wyznaczonym dniu o. Wilczyński dotychczasowy generał zakonu razem z ojcami mającymi prawo do uczestnictwa w kapitule stawił się przed biskupem i zrzekł się urzędu generała, a władzę nad zakonem przekazał biskupowi³⁴. Biskup zaś podał do wiadomości zebranych, że przyjmuje rezygnację o. Wilczyńskiego z urzędu generała, a władzę nad domem mariampolskim przekazuje w ręce przełożonego klasztoru³⁵.

Następnie zgodnie z decyzją biskupa Łubieńskiego³⁶ zakonnicy przebywający w klasztorze w Mariampolu wybrali na przełożonego Jerzego Czesnasa, któremu 13. II. 1865 r. biskup przekazał wła-

²⁹ Por. Arch GM, Doc. Hist. Gen.

³⁰ Arch GM, Doc. Hist. Gen.; *Fundatio iurisdictionis*, 3. II. 1865; *Evêque Constant Irène Łubieński a sa Cousine*, 8 fevr. 1866, W: *Sacrum Poloniae Millenium*, dz. cyt., s. 285—288.

³¹ Arch GM, Doc. Hist. Gen.: *Prohibitio appellationis a decretis episcopi*, 3. II. 1865 r.

³² Tamże: *Episcopus ad Praepositum Generalem*, 7. II. 1865.

³³ Tamże: *Episcopus ad Superiorem Conventus Mariampolensis*.

³⁴ Tamże: *Resignatio Praepositi Generalis*, 9. II. 1865.

³⁵ Tamże: *Decretum reformationis ad mentem decreti imperialis* 9. II. 1865; *Evêque Constant Irène Łubieński a sa Cousine*, 23 fevr. 1866, W: *Sacrum Poloniae Millenium*, dz. cyt., s. 285—288.

³⁶ Arch GM, Doc. Hist. Gen.: *Decretum reformationis ad mentem decreti imperialis*, 9. II. 1865 r.

dzę zarówno przełożonego niższego, jak i wyższego³⁷. Wskazują na to słowa zawarte w dekreście biskupim: „(...) zgodnie z myślą wyrażoną w Dekrecie Naszym nr 71 z dnia dziewiątego bieżącego miesiąca, powierzamy Wielebnemu Ojcu wszelką władzę i jurysdykcję ze wszystkimi przywilejami i uprawnieniami, które według statutów i reguły tegoż zakonu przysługuje i zwykło się je udzielać zarówno przełożonym generalnym, jak i przełożonym poszczególnych domów. Wszystkim Ojcom i Braciom tegoż Zgromadzenia, nakazujemy pod karą ekskomuniki i innych cenzur, aby uznali Cię za swego Przełożonego i aby oddali Ci należny szacunek”³⁸.

Po dokonaniu zmian personalnych biskup wydał dekret odnoszący się do karności zakonnej³⁹. Między innymi nakazał w nim, by zakonnicy wypełniali śluby zakonne, stosowali się do reguły, a w szczególności, by przestrzegali przepisów o klauzurze, o ucześnieczczeniu do chóru oraz by nie używali alkoholu⁴⁰.

Zakończenie

Trzeba podkreślić, że w trudnej sytuacji, w jakiej w związku z kasatą zakonów znaleźli się biskupi i zakonnicy, zarówno biskup Łubieński jak i niektórzy marianie mariampolscy wykazali dużo zmysłu praktycznego, dobrej woli i ogromną troskę o społeczny interes zakonu, dzięki czemu zakon ten mógł przyzwyciężyć największe w czasie całego swego istnienia trudności i uniknąć kompletnej zagłady.

De cassationis ordinis Marianorum anno 1864 statutae sequelis

SUMMARIUM

Ordo Marianorum a Venerabili Servo Dei Stanislao Paczyński anno 1773 institutus maxime saec. XVIII, praesertim vero secunda eius par-

³⁷ Tamże: *Deputatio Praepositi Clericorum Regularium Congregationis Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Conventu Maryampolensi*, 13. II. 1865.

³⁸ Tamże: (...) ad mentem Decreti Nostri de die 9 mensis currentis Nr 71 committentes Reverendissimae Paternitati Tuae omnem auctoritatem iurisdictionemque cum omnibus privilegiis, praerogativis, praeminentiis ac iuribus quae juxta regulam statutaque Congregationis huiusmodi Praelatis tam generalibus Congregationis quam localibus Conventus tribuuntur conferrique solent, praecipientes sub poena excommunicationis aliasque Censuris secundum statuta Congregationis, omnibus et singulis Patribus Fratribusque huiusce Congregationis quatenus Te in Praelatam suum recipiant Tibique debitam reverentiam exhibere student”.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże: *Decretum reformationis disciplinae regularis*, 13. II. 1865;

te, efflorescere cepit. Tempore autem Patris Raymundi Nowicki (+1806) superioris generalis 144 religiosos et 12 domos complectebatur. Attemen saec. XIX varias ob causas, inter quas imprimis ordinum religiosorum persecutio necnon conditiones politicae illius aetatis commemorandae sunt, ordo diminue ceptus est. Namque anno 1864 imperator Russiae omnes in Regno Poloniae ordines religiosos cassandos esse decrevit.

1. Hoc cassationis decreto totus Marianorum ordo comprehendebatur. Viris religiosis huius ordinis sodalibus una solummodo domus religiosa in civitate Mariampoli sita relicta est. In eum locum Mariani ex omnibus aliis domibus una cum superiore suo generali Patre Romano Wilczyński transportati ibique congregati sunt.

Religiosi in hanc angustam domum detrusi et linguam lithuanicam non callentes miserimas condiciones, praesertim autem inutilitatem suam acerbissime ferebant. Quapropter episcoporum auxilium et occasionem laboris in cura animarum impendendi variis in dioecesibus quaerere ceperunt. Hoc modo domus religiosorum mariampolensis fere tota depopulata est. Etenim tres tantum religiosi pleni iuris in ea manserunt. Hi autem superiore eorum generali eoque simul praefatae domus praeposito vita defuncto in officium vacans Patrem Vincentium Sękowski elegerunt, qui in munere suo confirmatus est. At anno 1908 in domo mariampolensi nonnisi iste solus Pater Sękowski morabatur.

2. Irenaeus Pomian Łubieński dioecesis Seinensis episcopus ordinarius Sedis Apostolicae responsum ad epistolam prius missam minime expectans atque Concilii Tridentini decretis fultus imperatae edicti cassationis exsequi cepit. Namque se ipsum Sedis Apostolicae delegatum promulgavit et cunctos ordines religiosos in territorio propriae dioecesis exstantes ditioni suae episcopali subiecit. Hac de re Pium IX Pontificem Romanum certiozem fecit, cur ita se gessisset exponens seque de facto hoc iustificans.

Imprimis praefatus episcopus domos religiosorum visitare instituit. Qui etiam Marianorum domum mariampolensem adveniens decreto cassationis, quo superiores religiosi omni potestate destituti atque curae episcoporum subditi erant, fultus, ipse officium ac munera Sedis Apostolicae delegati in ordine Marianorum suscepit necnon a suis quibusvis decretis appellationem interponere interdixit.

Deinde eiusdem ordinis superiori generali officium in religione summum necnon superiori domus mariampolensis superioris eiusdem do-

Nasuwa się jeszcze pytanie, czy biskup Łubieński przejmując władzę nad klasztorami w oparciu o dekret soboru trydenckiego (Sess. XXV de Regularibus, c. 8) nie przekroczył swoich uprawnień? Wydaje się, że w różnych przypadkach można dać różne odpowiedzi. Co się jednak tyczy klasztoru w Mariampolu, to dekret biskupi najprawdopodobniej nie posiadał mocy prawnej, mimo to jednak względy czysto praktyczne mogły usprawiedliwić ingerencję biskupa i przyczynić się do tolerowania jego decyzji. Kwestii tej jako, że nie należy ona do istoty rozpatrywanego problemu nie będziemy rozwiązywać. Por. Jedin H., *Chiesa della fede Chiesa della storia*, Brescia 1972, s. 275—286; Pacetti R., *De exemptione personarum nec non regularium ab auctoritate episcopi*, Romae 1823, s. 41—2; Philippus de Angelis *Praelectiones Iuris Canonici ad methodum Decretalium Gregori IX exactae*, t. II, Parisiis 1877, s. 195—198; Ferrari A. M., *De statu religioso*, ed. 2, Romae 1899, s. 201—265; Cespedes F., *Tractatus de exemptione regularium*, Venetiis 1647, s. 320—324; Buck V., *De exemptione regularium conservanda et confirmanda*, Bruxellis 1869, s. 18—41; Łyszczarczyk P. V., *Compendium privilegiorum regularium*, Leopoli 1906, s. 32—64; Melo A., *De Exemptione regularium*, Washington 1921, s. 20—25.

mus officium renuntiare iussit, quod ab utroque minime reluctantefactum esse perspicimus.

Denique religiosi domi mariampolensi commorantes iuxta placita praefati episcopi Łubieński Patrem Georgium Czesnas superiorem eiusdem domus simul et superiorem ordinis generalem elegerunt, cui episcopus utramque hanc potestatem agnovit.

His mutationibus peractis episcopus inter cetera decrevit, ut religiosi Mariani omnes vota sua fideliter explerent, regulae praescriptis obtemperarent, praesertim autem clausurae consuetudinem, chori frequentationem, atque alcoholi, ut aiunt, bibendi prohibitionem accurate observarent.

3. In duris his temporibus sive episcopum Łubieński sive aliquos ex ordinis Marianorum sodalibus imperatorio cassationis decreto saevissime affectis in persecutione perseverantes, in rebus difficillimis patienter componendis promptos atque experientes, in ordine suo religioso conservando eoque tuendo sollicitos se exhibuisse animadvertendum est. Quapropter et ordinis abolitio edicta atque decreta evitari, et difficultatibus cuncta in ordinis huius historia maximis mederi poterat.